
[2024-34-RE](#)

Causa 2024-34-RE

(Esteve Estefanell c/ Principat d'Andorra)

Número de registre 235-2024. Recurs d'empara

Sentència del 9 de setembre del 2024

BOPA núm. 101, del 18 de setembre del 2024

En nom del Poble Andorrà;

El Tribunal Constitucional;

Atès l'escrit presentat i registrat al Tribunal Constitucional, el 29 de maig del 2024, per la representació processal de la Sra. Magdalena Esteve Estefanell, mitjançant el qual interposa un recurs d'empara contra l'aute del 12 de març del 2024, dictat per la Secció d'Instrucció 2 de la Batllia, i, contra l'aute del 8 de maig del mateix any, dictat pel Tribunal de Corts, per una presumpta vulneració dels drets a obtenir una resolució judicial motivada i fonamentada en Dret i no arbitrària i que no causi indefensió material efectiva, a la defensa, al recurs efectiu i a un judici de durada raonable, reconeguts a l'article 10 de la Constitució, i, atès que demana al Tribunal Constitucional que atorgui l'empara sol·licitada, que declari la vulneració dels drets esmentats, que anul·li les resolucions impugnades, que s'adoptin les mesures per restaurar els drets de la recurrent, d'acord amb les disposicions de l'article 92.2 de la Llei qualificada del Tribunal Constitucional, i que pel que fa a les dilacions indegudes es declari el dret de la recurrent a ser indemnitzada pels danys i perjudicis soferts;

Vista la Constitució, especialment els articles 10, 41.2, 98 c) i 102;

Vista la Llei qualificada del Tribunal Constitucional, especialment el títol IV, capítols primer i sisè;

Vist l'aute del Tribunal Constitucional del 17 de juny del 2024 que va admetre a tràmit, aquesta causa sense efectes suspensius;

Vist l'escrit d'al·legacions presentat i registrat al Tribunal Constitucional, el 8 de juliol del 2024, pel Ministeri Fiscal;

Vistes les conclusions formulades dintre de termini per la part recurrent i pel Ministeri Fiscal;

Escollat l'informe del magistrat ponent, Sr. Josep-D. Guàrdia Canela;

1. Antecedents processals davant les jurisdiccions ordinàries

1.1. En el marc d'unes diligències prèvies incoades per un presumpte delictes menor de lesions per imprudència greu (accident de circulació), la Sra. Magdalena Esteve Estefanell va sol·licitar poder gaudir del benefici de justícia gratuïta, per poder reclamar, en tant que perjudicada de l'accident, els possibles danys i perjudicis derivats dels fets.

1.2. El 12 de març del 2024, la Secció d'Instrucció 2 de la Batllia va dictar un aute mitjançant el qual no donava lloc a aquesta sol·licitud, emparant-se en l'article 2 del Reglament regulador del dret a la defensa i a l'assistència tècnica lletrades, ja que l'assistència tècnica lletrada no era preceptiva.

1.3. La Sra. Magdalena Esteve Estefanell va presentar davant la Secció d'Instrucció 2 de la Batllia una segona sol·licitud de benefici de justícia gratuïta per poder presentar un recurs d'apel·lació contra l'aute del 12 de març del 2024.

1.4. El 27 de març del 2024, la Secció d'Instrucció 2 de la Batllia va dictar un aute mitjançant el qual atorgava a la sol·licitant aquest benefici de defensa i d'assistència tècnica lletrades gratuïtes.

1.5. La representació processal de la Sra. Magdalena Esteve Estefanell va formular un recurs d'apel·lació contra l'aute que denegava la seva sol·licitud de justícia gratuïta del 12 de març del 2024, i, el 8 de maig del 2024, el Tribunal de Corts va desestimar íntegrament aquest recurs i va confirmar l'aute impugnat en la seva totalitat.

1.6. El 29 de maig del 2024, la representació processal de la Sra. Magdalena Esteve Estefanell va interposar un recurs d'empara contra l'aute del 12 de març del 2024, dictat per la Secció d'Instrucció 2 de la Batllia, i, contra l'aute del 8 de maig del 2024, dictat pel Tribunal de Corts, per una presumpta vulneració dels drets a obtenir una resolució judicial motivada i fonamentada en Dret i no arbitrària i que no causi indefensió material efectiva, a la defensa, al recurs efectiu i a un judici de durada raonable, reconeguts a l'article 10 de la Constitució.

2. Argumentació jurídica

2.1. Argumentació de la recurrent

- La recurrent al·lega que la interpretació restrictiva i excessivament formalista de l'article 2.1 del Reglament regulador del dret a la defensa i l'assistència tècnica lletrades efectuada pels tribunals ordinaris, que desestima la seva sol·licitud de defensa lletrada gratuïta presentada en el marc d'unes diligències prèvies per tal de poder-se constituir com a actora civil o en l'eventual presentació d'una acció penal com a perjudicada i víctima, és contrària al principi *pro actione* i vulnera els seus drets a la jurisdicció i a la defensa.

- Segons el parer del Tribunal de Corts, la situació d'aquesta part no s'encabeix dins de cap dels supòsits establerts en l'article 2.1 esmentat. I afegeix que el procediment se segueix per un presumpte delictes menor de lesions per imprudència greu, el qual és un delictes perseguible d'ofici, que no s'ha adoptat cap resolució que comporti la finalització provisional o definitiva del procés i que no es tracta d'un delictes de violència de gènere, ni de violència domèstica.

- La recurrent considera que el Tribunal de Corts no s'ha pronunciat de manera completa, ni de manera suficientment raonada, ni motivada, ni conforme a totes i a cada una de les queixes i dels greuges plantejats en l'escrit d'apel·lació. A més, declara que podrà aportar la documentació escaient amb la finalitat que el Ministeri Fiscal pugui efectuar la corresponent reclamació de responsabilitat civil en nom seu, però no resol la valoració sobre la interpretació efectuada en contra del principi *pro actione*, sobretot si es té en compte, que aquest òrgan no ha realitzat cap requeriment sobre aquesta qüestió.

- El Tribunal de Corts no menciona res respecte del principi *pro actione* al·legat, que és l'argument central del recurs d'apel·lació. Per aquest motiu, s'han vulnerat els drets a la defensa, al recurs i a obtenir una decisió fonamentada en Dret.

- Així mateix, al·lega la vulneració del seu dret a la defensa per tal com encara no ha pogut tenir accés a la causa, no se li ha lliurat l'atestat de l'accident, ni ha pogut presentar una querrela criminal, ni constituir-se en actora civil, ni proposar prova, ni reclamar els danys i perjudicis que se li han causat. Segons el seu parer, aquesta circumstància també vulnera el dret a la informació, reconegut a l'article 12 de la Constitució.

- Addueix que sense una representació processal que la representi no podrà tenir accés a totes les garanties processals d'audiència i de contradicció.

- Afegeix que s'ha vulnerat el dret a un judici de durada raonable, perquè la denegació de la seva sol·licitud de justícia gratuïta està provocant la dilació del procediment penal, ja que no s'ha pogut personar en el procediment i no l'està podent impulsar com a actora civil, atès que ni tan sols se li ha pres declaració, ni se li ha demanat que aportés els informes mèdics forenses, ni altra documentació, ni ha pogut sol·licitar la pràctica de proves.

- Per acabar, demana al Tribunal Constitucional que atorgui l'empara sol·licitada, que declari la vulneració dels drets esmentats, que anul·li les resolucions impugnades, que s'adoptin les mesures per restaurar els seus drets, d'acord amb les disposicions de l'article 92.2 de la Llei qualificada del Tribunal Constitucional, i que pel que fa a les dilacions indegudes es declari el seu dret a ser indemnitzada pels danys i perjudicis soferts.

2.2. Argumentació del Tribunal de Corts

- El Tribunal de Corts reproduceix l'article 2.1 del Reglament regulador del dret a la defensa i l'assistència tècnica lletrades, el qual disposa que l'Estat andorrà garanteix aquest dret a:

"a) qualsevol persona sospitosa o detinguda (...);

b) qualsevol persona que comparegui davant els batlles o tribunals en qualitat d'encausada o d'inculpada prop de la jurisdicció penal (...);

c) Qualsevol persona que ho sol·liciti o ho requereixi amb la finalitat d'actuar prop de la jurisdicció penal, sempre que la defensa i l'assistència tècnica lletrades siguin preceptives d'acord amb la legislació aplicable, i qualsevol persona que pretengui constituir-se com a acusació privada o particular en els processos que se segueixen per infraccions penals perseguibles únicament a instància de part, i per infraccions penals de caràcter públic i semipúblic si el batlle o el tribunal competent adopten una resolució que comporti la finalització provisional o definitiva del procés i la constitució com a acusació privada o particular sigui temporània, d'acord amb la legislació aplicable.

d) Qualsevol persona que ho sol·liciti amb la finalitat d'actuar prop de les jurisdiccions civil i administrativa (...).

e) Qualsevol persona víctima de la violència de gènere o de la violència domèstica que ho sol·liciti o ho requereixi amb la finalitat de presentar una denúncia davant del Cos de Policia i d'actuar en qualsevol procés judicial que derivi, directament o indirectament, d'una situació de violència de gènere o de violència domèstica, fins i tot en la fase d'execució de les resolucions que es dictin en aquest procés."

- Seguidament, el Tribunal de Corts constata que la recurrent va sol·licitar la concessió de la justícia gratuïta per tal de constituir-se actora civil en les diligències prèvies incoades arran d'un atropellament patit el 21 de novembre del 2023 quan creuava per un pas de vianants.

- El Tribunal de Corts constata que la situació de la recurrent no s'encabeix dins de cap dels supòsits taxativament establerts pel Reglament esmentat, ja que ella compareix en qualitat de víctima en un procediment que se segueix per un presumpte delicte menor de lesions per imprudència greu, que és una infracció perseguible d'ofici i que la instrucció es troba en el seu estadi més inicial.

- No obstant això, d'acord amb l'article 18 del Codi de procediment penal, el Tribunal de Corts precisa que el Ministeri Fiscal haurà d'exercir l'acció civil juntament amb la penal, sempre que el perjudicat no s'hagi constituït en actor civil o hagi fet reserva de la seva reclamació civil, n'hagi desistit o hi hagi renunciat expressament.

- Afegeix que la recurrent podrà aportar tots els documents que consideri escaients per tal que el Ministeri Fiscal pugui efectuar la reclamació de responsabilitat civil en nom seu.

- També afegeix que la sol·licitud de benefici de justícia gratuïta podrà novament ser reiterada i examinada cas que es produís un canvi significatiu en les circumstàncies d'autes.

- Per aquests motius, desestima íntegrament el recurs d'apel·lació formulat per la recurrent, sense efectuar una imposició especial de les costes processals.

2.3. Argumentació del Ministeri Fiscal

- Primerament, el Ministeri Fiscal precisa que, segons la jurisprudència del Tribunal Constitucional (2024-6-RE), correspon a la jurisdicció ordinària valorar els requisits i les condicions per a l'obtenció del benefici de la defensa i l'assistència gratuïta i no al Tribunal Constitucional.

- També considera que els tribunals ordinaris han donat una resposta raonada i motivada al principi *pro actione* invocat per la recurrent i que l'aute del Tribunal de Corts recorregut no incorre en una incongruència omissiva, ja que exposa les raons per les quals desestima la sol·licitud de justícia gratuïta sense que sigui necessari donar una resposta detallada a cadascun dels arguments presentats per la part recurrent.

- Afegeix que tot i que la recurrent no fa part del procés penal, a causa de la seva qualitat de víctima

o de perjudicada, té garantida la reclamació de responsabilitat en cas de condemna penal del causant de l'accident i doncs el dret a la jurisdicció, hagut compte que el Ministeri Fiscal pot efectuar la corresponent reclamació de responsabilitat civil en el seu nom, en aplicació de l'article 18 del Codi de procediment penal.

- Quant a la vulneració del dret a un judici de durada raonable, constata que es tracta de la instrucció d'unes diligències prèvies que, per mandat de l'article 40 del Codi de procediment penal, s'han de portar a terme de manera abreujada, precisa i amb celeritat i que han transcorregut poc més de tres mesos entre la incoació de les diligències prèvies i la demanda d'empara, i que per tant, no pot considerar-se que s'hagi vulnerat el dret fonamental invocat.

- En conclusió, considera que l'aute del Tribunal de Corts no ha vulnerat cap dels drets esmentats i, demana, doncs, la desestimació del recurs d'empara.

3. Fonaments jurídics del Tribunal Constitucional

3.1. L'escrit interposant aquest recurs d'empara al-lega, de manera que es podria qualificar d'indiscriminada, la vulneració de la pràctica totalitat dels drets fonamentals reconeguts i declarats a l'article 10 de la Constitució, en la matèria general relativa a la jurisdicció. Aquest fet aconsella resumir les actuacions processals de més gran rellevància als efectes que ens ocupen, de la manera següent: a) en el marc de les diligències prèvies 2000108/2024 incoades per un presumpte delictes menor de lesions per imprudència greu en un accident de circulació que va tenir lloc el 21 de novembre del 2023, l'avui recurrent en empara va sol·licitar, amb data 22 de febrer del 2024 el benefici de l'assistència jurídica gratuïta per poder reclamar, en tant que perjudicada, els possibles danys i perjudicis derivats dels fets objecte del procediment; b) la Batllia -Secció d'Instrucció 2- va dictar l'aute del 12 de març del 2024 en el qual resolva no donar lloc a la petició efectuada per considerar que no era preceptiva l'assistència tècnica lletrada en no tractar-se d'una infracció penal perseguible únicament a instància de part, sinó d'una infracció penal de caràcter públic; c) la mateixa Batllia, mitjançant un aute del 27 de març del 2024 va decidir donar lloc a la sol·licitud de defensa i d'assistència tècnica lletrades, de caràcter gratuït, per a la interposició del recurs contra l'anterior resolució; d) el Tribunal de Corts va dictar un aute del 8 de maig del 2024 que va desestimar íntegrament el recurs d'apel·lació interposat contra l'aute de la Batllia del 12 de març del 2024 i va confirmar que no era procedent l'atorgament a la recurrent del benefici de justícia gratuïta, remetent-la a que facilités al Ministeri Fiscal els corresponents documents escaients o necessaris a fi que aquest pogués efectuar la reclamació de responsabilitat civil en el seu nom.

3.2. Així les coses, és evident que algunes de les vulneracions de drets fonamentals denunciades no poden ser ateses. D'una manera especial, no s'ha vulnerat el dret a un judici de durada raonable ja que, com raona el Ministeri Fiscal a la segona de les seves al·legacions, no es dona el pressupòsit fonamental de la dilació indeguda. L'accident que origina les diligències prèvies es va produir fa menys d'un any, les actuacions processals es van iniciar aquest any 2024, com ho acredita el número atribuït a les actuacions i, en l'entretant, s'han produït diverses incidències sobresortint la que dona origen a aquesta causa. De manera similar, no existeixen elements per considerar que hi ha hagut una vulneració del dret al recurs, com ho acredita el fet que la primitiva decisió de la Batllia va poder ser objecte de recurs d'apel·lació davant el Tribunal de Corts. Tampoc no és d'apreciar que l'acte del Tribunal de Corts contingui una decisió no fonamentada en Dret, amb les matisacions que més endavant s'efectuaran. La seva gènesi lògica està ben raonada i, des de la seva perspectiva interna, la intel·lecció, la interpretació i l'aplicació del Reglament regulador del dret a la defensa i l'assistència tècnica lletrades no arriba a conclusions que puguin ser qualificades d'arbitràries o d'absurdes. No és el seu contingut aquell que causa "*indefensió material efectiva*" -en els termes de la doctrina jurisprudencial d'aquest Tribunal Constitucional-, sens perjudici d'allò que a continuació s'exposarà.

3.3. Tant els dos actes recorreguts com les al·legacions del Ministeri Fiscal en aquesta causa es basen substancialment en considerar que la petició de la recurrent respecte de l'assistència jurídica gratuïta va ser correctament desestimada en no poder-se encabir en cap dels supòsits de l'article 2.1 del Reglament regulador del dret a la defensa i l'assistència tècnica lletrades. I és cert que una interpretació que es limiti a la lletra de la norma -singularment de l'article acabat d'esmentar- pot conduir a aquesta conclusió. Això no obstant, la intel·lecció, la interpretació i l'aplicació de les normes s'ha d'efectuar *secundum Constitutionem*, especialment en aquest cas en què la mateixa norma explícita -article 1- que: "*L'Estat andorrà garanteix el dret a la defensa i l'assistència tècnica lletrades, a l'efecte d'acomplir el dret fonamental a la defensa que estableix l'article 10, apartat 2, de la Constitució*". El fet que a continuació la mateixa norma detalli els supòsits en els quals es garanteix aquest dret, suposa el propòsit d'una configuració legal d'aquest dret fonamental que és admissible pel que fa a la necessitat d'acreditar la manca de recursos per obtenir la gratuïtat del servei de defensa i d'assistència jurídiques, però que no pot contradir el precepte constitucional que textualment disposa: "*Es garanteix a tothom el dret a la defensa i a l'assistència tècnica d'un lletrat*". El dret a la jurisdicció, en la primera de les seves manifestacions, com és el dret d'accés als òrgans judicials, confirma aquest criteri.

3.4. És evident que la legislació ordinària, en aquesta matèria i especialment en l'ordre jurisdiccional penal, s'ha inspirat en el principi de la preceptivitat. Atorga el benefici de l'assistència jurídica gratuïta -sempre subordinat a la carència de recursos econòmics (ingressos i patrimoni)- quan la presència d'una persona en el procés resulta indispensable -cas de l'encausat, de l'acusador privat en els delictes només perseguibles a instància de part, etc.- i no en el cas del perjudicat pel delicte que vulgui esdevenir acusador particular o actor civil, partint de la base que el Ministeri Fiscal ja haurà de tenir cura d'exercitar també l'acció civil derivada del possible delicte. Solament de manera excepcional garanteix el benefici "*per infraccions penals de caràcter públic i semipúblic si el batlle o el tribunal competent adopten una resolució que comporti la finalització provisional o definitiva del procés i la constitució com acusació privada o particular sigui temporània, d'acord amb la legislació vigent*" (article 2.1.c *in fine*), supòsit que és difícil que es doni a la pràctica i que, en tot cas implica una discriminació contrària als drets fonamentals de la persona. Aquest posicionament, per tant, no

pot ser atenedible. La perspectiva s'ha de situar en l'òptica de la persona titular dels drets fonamentals i no en la funcionalitat del sistema judicial. El Codi de procediment penal -Llei amb rang superior al Reglament, del 17 de gener del 2024, del dret a la defensa i l'assistència tècnica lletrades- estableix amb claredat -article 18- que "*L'acció civil pot ser exercida per tota persona que hagi sofert danys i perjudicis causats pel delicte o la contravenció penal*". I, si no se li reconeix, en principi i sens perjudici dels altres requisits, el dret a l'exercici d'aquesta acció, s'estaria crebantant l'article 10.3 de la Constitució i no quedaria garantit el principi d'igualtat. Encara més. En el cas que el perjudicat intentés exercitar separatament l'acció civil en un procés d'aquesta naturalesa (hipòtesi absolutament infreqüent perquè s'ha d'esperar la resolució ferma en l'ordre penal), no sembla haver-hi dubtes en el sentit que, si concorrien tots els pressupòsits referents a la manca de recursos econòmics, li seria reconegut el dret a la defensa i a l'assistència tècnica lletrades conforme a l'apartat d) de l'article 2.1 del Reglament de constant referència. I si és així, no s'encerta a comprendre la negativa a reconèixer-li el mateix dret en l'àmbit del procés penal.

3.5. Finalment, és procedent sortir al pas d'una interpretació que es limités a les consideracions del fonament jurídic anterior per arribar a la conclusió de reconèixer el dret d'una possible assistència jurídica gratuïta, per actuar com a mer actor civil i no com a acusador particular. La responsabilitat civil *ex delicto* comporta acreditar que el dany sofert pel perjudicat s'ha produït per una acció antijurídica, culpable i penada per la llei. Per tant, és de tota lògica considerar -com ho fa la legislació ordinària- que el perjudicat pot exercitar també l'acció penal per tal que es declari la tipicitat de l'acció i la culpabilitat de l'autor del delicte. Aquesta i no una altra és la raó per la qual l'acció de responsabilitat delictual no es pot exercitar en via civil fins a la declaració en seu penal, de l'existència d'un delicte i de la culpabilitat del seu autor. Privar a qualsevol persona d'aquesta possibilitat d'accés a la jurisdicció amb la condició d'acusador particular suposaria una vulneració del dret d'accés a la jurisdicció. I fer-ho, sense valorar la pretensió de gaudir del dret a l'assistència jurídica gratuïta per manca de recursos econòmics, suposaria, a més, una inacceptable discriminació per raons de fortuna i la vulneració del dret a la jurisdicció i del principi d'igualtat. Tot això sense perjudici de l'obligació d'exercir l'acusació particular en els correctes termes legals i no de manera distinta a aquella prevista per la llei, com ja va recordar aquest Tribunal en la sentència del 25 d'abril del 2024 (causa 2024-1-RE).

3.6. Com a conseqüència de tota l'anterior argumentació, és procedent estimar parcialment el recurs d'empara interposat per la recurrent per haver-se vulnerat els seus drets a la defensa i a l'accés a la jurisdicció i declarar que té dret a comparèixer en el procediment en la condició d'acusadora particular o d'actora civil, a la seva elecció, i que se li reconeguin els drets a la defensa i a l'assistència tècnica lletrades, amb caràcter gratuït, si reuneix tots els requisits econòmics -situació desfavorable o insolvència- i les altres condicions establertes pels articles 19 i següents del Reglament regulador, del 17 de gener del 2024, dels dret a la defensa i l'assistència tècnica lletrades.

3.7. L'estimació parcial del recurs d'empara comporta que no sigui procedent efectuar cap declaració ni cap condemna en costes (article 92.4 de la Llei qualificada del Tribunal Constitucional).

Decisió:

En atenció a tot això que s'ha exposat, el Tribunal Constitucional, per l'autoritat que li confereix la Constitució del Principat d'Andorra,

Ha decidit:

1. Estimar parcialment el recurs d'empara interposat per la representació processal de la Sra. Magdalena Esteve Estefanell contra l'aute del Tribunal de Corts del 8 de maig del 2024.
2. Declarar que en aquest cas s'ha produït una vulneració dels drets a l'accés a la jurisdicció, a la defensa i a l'assistència tècnica d'un lletrat, i, que és procedent reconèixer a la recurrent els drets a la defensa i a l'assistència tècnica d'un lletrat, de forma gratuïta, si s'acompleixen tots els altres requisits establerts amb la possibilitat que pugui accedir a la jurisdicció com a part perjudicada.
3. Determinar que la condemna al pagament de les costes meritades en aquest procediment no és procedent.
4. Publicar aquesta sentència, d'acord amb allò que disposa l'article 5 de la Llei qualificada del Tribunal Constitucional, al *Butlletí Oficial del Principat d'Andorra*.

I així, per aquesta sentència nostra, que ha de ser notificada a la representació processal de la recurrent, al president de la Batllia, a la presidenta del Tribunal de Corts i al Ministeri Fiscal, ho pronunciem, manem i signem a Andorra la Vella, el 9 de setembre del 2024.

Joan Manel Abril Campoy

President

Josep-D. Guàrdia Canela Jean-Yves Caullet

Magistrat Magistrat